

Justícia Global i aprenentatge servei: nous horitzons educatius transformadors

David Llistar Bosch

Maria Monzó Tatje

mmonzot@bcn.cat

Ajuntament de Barcelona

Resum

L'article explora l'ordre mundial actual i les diferents relacions de poder que generen injustícies. Se centra en explorar el concepte de justícia global com a visió alternativa al sistema actual, partint d'una proposta de definició, dels seus elements essencials i de la idea que qualsevol persona té una responsabilitat compartida envers els altres i ha de decidir si vol contribuir a perpetuar les injustícies globals o a construir un món més just. Planteja la importància de l'Educació per a la Justícia Global i com el seu lligam amb l'aprenentatge servei contribueix a crear propostes educatives crítiques, compromeses i transformadores.

Paraules clau

Justícia global, responsabilitat exterior, educació, aprenentatge servei, entitats.

Recibido: 28/VI/2022

Aceptado: 19/XI/2022

Publicado: 29/XII/2022

© 2022 Los autores. Este artículo es de acceso abierto sujeto a la licencia Reconocimiento 4.0 Internacional de Creative Commons, la cual permite utilizar, distribuir y reproducir por cualquier medio sin restricciones siempre que se cite adecuadamente la obra original. Para ver una copia de esta licencia, visite <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Llistar, D. i Monzó, M. (2022). Justícia global i aprenentatge servei: nous horitzons educatius transformadors. RIDAS, Revista Iberoamericana de Aprendizaje-Servicio, 14, 156-172. DOI10.1344/RIDAS2022.14.9

Global Justice and Service-Learning: new horizons for transformative education

Abstract

The article explores the current world order and the different power relations that create injustices. It explores the concept of global justice as an alternative vision to the current system, starting from a proposed definition, its essential elements, and the idea that everyone has a shared responsibility towards others and must decide whether they want to contribute to perpetuating global injustices or to building a more just world. It raises the importance of Education for Global Justice and how its link to Service-Learning contributes to creating critical, committed, and transformative educational proposals.

Key words

Global justice, external responsibility, education, service-learning, organisations.

Justícia Global y aprendizaje-servicio: nuevos horizontes educativos transformadores

Resumen

El artículo explora el orden mundial actual y las diferentes relaciones de poder que generan injusticias. Se centra en explorar el concepto de justicia global como visión alternativa del sistema actual, partiendo de una propuesta de definición, de sus elementos esenciales y de la idea que cualquier persona tiene una responsabilidad compartida hacia los demás y tiene que decidir si quiere contribuir a perpetuar las injusticias globales o a construir un mundo más justo. Plantea la importancia de la Educación para la Justicia Global y como su enlace con el aprendizaje-servicio puede contribuir a crear propuestas educativas críticas, comprometidas y transformadoras.

Palabras clave

Justicia global, responsabilidad exterior, educación, aprendizaje servicio, entidades.

Introducció

Les diverses crisis que el món està vivint en els últims anys ens demostren que el model capitalista globalitzat reproduïx i perpetua velles i noves injustícies mentre uns pocs s'enriqueixen. Davant d'aquesta situació, fa anys que es reflexiona entorn al concepte de Justícia Global, un concepte complex que parteix de la base que el món és injust i que tothom hauria de tenir les mateixes oportunitats en una població mundial que progressivament es va transformant en una comunitat.

Dins d'aquest concepte, pren força la idea de responsabilitat exterior, tot està interconnectat i tothom, en diferent mesura, té una part de responsabilitat, com a societat i com a ciutadania, en les situacions d'injustícia que es viuen arreu. En aquest sentit, es proposen i es plantegen un univers d'actuacions a favor de la justícia global.

Una d'elles se centra en treballar per fer conscients als ciutadans i ciutadanes que poden exigir canvis a les grans institucions i empreses per reduir l'impacte negatiu de les seves actuacions i que poden prendre certes decisions al llarg de la seva vida per fer caminar el món cap a un sistema que tingui com a fita la justícia global.

L'eina indispensable per dur a terme aquest procés de canvi és l'educació. A través de l'educació es pot fer arribar el relat de la justícia global a les aules, a les cases i als carrers per mostrar que és possible i necessari construir un món més just, que hi ha alternatives justes i sostenibles al sistema actual. És aquí on apareix el concepte d'Educació per a la Justícia Global, basat en el foment del pensament crític i l'acció col·lectiva.

L'Educació per a la Justícia Global busca propostes educatives actives, significatives i transformadores per implementar-se i és aquí on s'uneix amb l'aprenentatge servei. Aquesta unió de les dues propostes ha estat clau a la ciutat de Barcelona i ha estat possible gràcies a l'impuls, al convenciment, a l'energia i a la cura de diferents persones, en especial de la Laura Rubio.

Aquest article pretén explorar el concepte de justícia global, la seva justificació, la història, els seus elements bàsics i la seva vinculació amb l'educació i l'aprenentatge servei.

1. La Justícia Global

En els darrers anys s'ha anat obrint pas un concepte que combina justícia i internacionalisme i, fins i tot, complexitat. Un concepte que resulta més proper i satisfactori com a eslògan o principi rector, fins i tot com a teoria de rereguarda, que no pas altres molt més estesos i alhora institucionalitzats com ara *desenvolupament*, concepte discutit i matisat des de les anomenades teories del desenvolupament, molt vinculades al camp de les relacions internacionals, la política econòmica i l'acadèmia. Darrerament, davant les evidents proves de crisi ecològica, s'acompanya de l'adjectiu *sostenible*. Val a dir que desenvolupament sostenible s'ha convertit en un contenidor buit, tant ple de mirades contradictòries com imprecís per definir el món que somiem. En efecte, *desenvolupament sostenible* s'empra sovint per referir-se a creixement capitalista amb sensibilitat ambiental. Això pot incloure, per exemple, promoure la tecnologia del gas i la nuclear, l'ampliació d'aeroports, l'augment del trànsit amb cotxes elèctrics o fins i tot l'augment dels cultius i el comerç internacional de soja.

Cal una visió compartida orientada al bé comú, al futur i a una justícia tant a escala local com planetària. No convé una visió que condueixi a un cert benestar local però alhora a un suïcidi socioambiental de la humanitat. Convé un paradigma que, en primer lloc, ens orienti millor a garantir tota la gama de drets i, en segon lloc, compregui de forma responsable les interaccions i conflictes que es produeixen en el procés de globalització, superant el marc sovint obsolet de l'estat-nació tal com el coneixem.

D'aquesta manera, entenem la justícia global com un futur dinàmic, un règim desitjable, un sistema de relacions d'abast planetari en el que diferents individus, comunitats, pobles, identitats sexuals, generacions, races, països, regions i les seves organitzacions conviuen en pau, opten als mateixos drets, tenen necessitats bàsiques cobertes, despleguen llibertats i també obligacions sota el principi de

responsabilitat global . Ho fan en harmonia amb el medi natural, amb l'atmosfera, els oceans i la terra, amb cura del clima i la biodiversitat global. Ho fan com a membres d'una comunitat política global, on tothom està emparentat: la Terra. La justícia global és també la convergència de diferents justícies com ara la justícia econòmica, la justícia ambiental i climàtica, la justícia de gènere, la justícia digital o el dret a moure's i a ser acollit, entre d'altres. Cadascuna d'aquestes justícies ha estat impulsada per un moviment social de caràcter transnacional i teoritzada per acadèmics.

El debat de les injustícies i les desigualtats en la seva escala planetària s'inicia després del desastre que va suposar la Primera Guerra Mundial. Del debat, amb un rerefons moral important, en va sorgir la Lliga de les Nacions, pensada amb la finalitat d'evitar noves guerres a través del diàleg i la negociació. La Lliga de les Nacions fou l'embrió del que més tard seria l'Assemblea de Nacions Unides amb totes les seves comissions, agències i espais de trobada. Ara bé, és sobretot amb l'inici del període que anomenem "globalització", que va dels anys 70's ençà, quan s'intensifica el debat, tant al carrer com a l'acadèmia, sobre un món injust. La televisió contribueix a estendre el coneixement sobre guerres, fams i desastres arreu del món, ajudada també per la creixent mobilitat humana internacional i el coneixement directe d'altres realitats. El moviment de solidaritat internacional creix i evoluciona fins que, a inicis del 2000, amb l'adveniment de diferents campanyes i xarxes globals antiglobalització (facilitades per la implantació global d'internet), es comença a vindicar la justícia global, i a utilitzar-ne el seu nom¹. Les protestes contra les invasions occidentals d'Afganistan i l'Iraq i, més tard, la instrumentalització de la guerra contra el terrorisme impulsada pels EUA, no van fer més que reconfirmar que la lluita per la justícia global és necessària.

És des d'aquesta percepció d'injustícia a escala global que tant moviments a països del Sud com al Nord han exigit l'aixecament d'un règim alternatiu, basat en una nova jerarquia moral, un règim basat en la justícia global.

¹ El zapatisme i els escrits del Subcomandante Marcos, des de que començaren els *Encuentros Intergalácticos por la Humanidad y contra el Neoliberalismo*, ho apuntaven ja als anys noranta de forma preclara.

2.1. Per què justícia global?

Es pot establir un sistema de justícia que abraci a tots els habitants del món, tingui unes normes i disposi d'institucions per fer-les complir? Un sistema que disposi de contrapesos per abordar també la injustícia estructural? Com apunten autors com Rawls (1971), és dins les comunitats polítiques i culturals on es poden establir de forma més natural una sèrie d'obligacions i drets, marcats per una determinada forma de concebre la justícia. És la pertinença a aquesta comunitat política la que permet establir un marc intern de justícia per encarar els greuges i la resolució de futurs conflictes interns. Durant llargs anys, des de la conformació dels Estats a les primeries de l'Edat Moderna, la justícia ha estat concebuda exclusivament dins l'Estat nació com a comunitat política natural, i des de les seves institucions guiades per l'interès d'estat. I es conserva bàsicament així. Avui els cossos normatius es despleguen per regular els greuges generats cap a l'interior del marc competencial de l'Estat, definit per una lògica geogràfica i temporal limitades. No hi ha obligacions de tipus justícia global ni extraterritorial perquè es diu que es deleguen als territoris i administracions que en tinguin competència. De la justícia entre generacions ni se'n parla.

Tanmateix, hi ha autors que assenyalen que la responsabilitat va més enllà de les fronteres d'un estat, no és suficient en què un estat sigui just o sobirà si la resta del món pateix injustícies i desigualtats, sovint provocades per altres estats (Nagel, 2005). Alguns d'aquests autors, com Pogge (2007), defensen que les causes de les injustícies i de la desigualtat tenen a veure amb qüestions històriques i amb decisions de certs països poderosos que impacten directament en la humanitat, posant per davant els interessos empresarials i no els de la població.

Durant les darreres dècades, a l'escalf de la globalització capitalista promoguda per corporacions transnacionals, grups d'interès i els seus Estats protectors, s'ha anat teixint una veritable teranyina de relacions transnacionals que ha donat a llum a un règim global particular. Un règim mundial resultat d'un conjunt de poders i normes així com, també, d'institucions per assegurar-ne el desplegament

(algunes conegudes com el FMI, el Banc Mundial, els bancs regionals o els Bancs Centrals). Aquest règim es caracteritza per ser favorable al dret comercial privat i desfavorable al respecte dels drets humans. La lògica ha estat permetre a una constel·lació d'actors d'abast global (empreses transnacionals, fons d'inversió, brokers diversos, etc.) l'extracció de matèries primeres, de terres, de mercats i l'acapament d'empreses de serveis al Sud, alhora que una contenció dosificada de la migració de la mà d'obra dels països del Sud en funció de les necessitats del Nord. En definitiva, una jerarquia en piràmide, amb el dret privat al damunt i els drets humans al capdavant (Hernández Zubizarreta, 2012). Aquest procés de connexió asimètrica ha anat creant les condicions per albirar una comunitat global política de facto. És a dir, la globalització ha creat una nova comunitat (com en el món de la biologia un grup d'organismes que interaccionen) que abans no existia.

El règim global actual remet certes semblances amb el sistema feudal de caràcter autoritari que regí l'Edat Mitjana. Fins ara, a aquest tipus de règim global de facto l'han anomenat també "neoliberalisme constituent", sobretot quan la potència única ha estat els Estats Units. Ara, amb la conformació d'un món multipolar, l'auge dels nacionalismes, el món postcovid i la disrupció de les cadenes globals de subministrament, el neoliberalisme entès com fins ara deixa lloc a altres formes il·liberals de cosir el règim global, diferents a la fórmula neoliberal descrita al Consens de Washington.

En el moment en el que es fa evident l'existència d'un règim global liderat per una elit extractiva, recolzada per grups d'interès nacionals i transnacionals i articulada a través de cadenes globals de subministrament gestionades per empreses transnacionals recolzades per estats, i com a conseqüència d'això, la creació d'una comunitat política global sotmesa a aquest règim injust i suïcida, és quan es fa possible justificar que és convenient i necessari un sistema alternatiu, incloses normes i institucions, dedicat a perseguir un règim de justícia global.

2.2. La lògica de la injustícia global

En un règim com l'actual, d'on neix la lògica de l'explotació d'uns sobre els altres? Per a situar bé la natura de l'origen de desigualtats convé entreveure les diferents lògiques que les produeixen.

Convé discernir com a mínim dos tipus de casuístiques que creen o alimenten el camp de les injustícies a escala global, alhora que compleixen la legalitat dels seus respectius ordres jurídics nacionals. És a dir, agents problemàtics a nivell global però legitimats a nivell estatal. No considerarem aquí les casuístiques que de partida ja són considerades il·legals en els seus contextos nacionals, com ara les xarxes criminals de narcotràfic o de tràfic d'éssers humans.

La primera lògica es deriva d'agents que tenen molta informació dels greuges morals que ocasionen les seves operacions sobre tercers, que obtenen molts incentius per ocupar els càrrecs que ocupen i que ho justifiquen per un interès superior com ara l'interès d'Estat (lògica patriòtica) o el negoci (lògica empresarial).

La segona lògica es produeix a través de grups d'interès no sempre organitzats (per exemple, productors i consumidors de carn de porc de tot el planeta), sovint no acotats al marc estatal sinó agregats transnacionals que, a través del seu comportament nacionalment legítim i legal, pressionen de forma agregada i complexa a favor de millorar les seves condicions, malgrat sigui en detriment de tercers. Són el que s'anomena passius o externalitats negatives, molt analitzades per l'economia ecològica en obres com *El Ecologismo de los Pobres* (Martínez Alier, 2005). Per a comprendre'ls pot resultar útil la noció d'interferència transnacional que produeix un grup d'interès sobre un altre molt allunyat a través de les fronteres poroses entre països (Llistar, 2009). Reprenent la teoria de l'anticooperació, el règim actual promou que molts agents a escala mundial anticooperin enlloc de cooperar com seria preceptiu. En efecte, la suma d'interferències negatives que una persona o col·lectiu en el món actual pot percebre del seu entorn global determinarà que visqui una vida plena o, pel contrari, un projecte col·lectiu violent, insalubre, mancat de drets de tota classe, degut a la seva situació dins del sistema global.

D'aquesta manera, el marc de la justícia global ens situa en un paper més complex que el del desenvolupament, atès que la majoria dels països amb poder que creen aquestes injustícies es basen en un sistema democràtic i, per tant, els ciutadans d'aquests països comparteixen una part de responsabilitat de l'ordre global injust que creen els seus governs i les empreses del seus països (Pogge, 2007).

Per fer front a les injustícies globals és indispensable que se'n determinin les responsabilitats (qui, quan, com), amb l'objectiu de posar-hi fi o esmorteir-les fins al límit del possible. D'aquesta manera, del causant d'un perjudici se'n desprèn una responsabilitat derivada. Quan el causant és, com dèiem, un agent col·lectiu se'n desprèn una responsabilitat col·lectiva. Des del punt de vista de les interferències que travessen les fronteres, es pot parlar de responsabilitat exterior o extraterritorial. Es pot associar a un grup d'interès (per exemple, els qui utilitzen sistemàticament vehicle privat) a una ciutat com Barcelona, o qualsevol altre marc geogràfic, a una institució, o a una llei o una norma. El terme responsabilitat sembla adequat i no culpa, com aclareix Young (2011), la responsabilitat permet pensar en la possibilitat de compensar-la però també de tractar de resoldre-la.

Les nostres decisions, accions, formes de consumir i de viure poden contribuir a perpetuar les injustícies o poden contribuir a construir un món més just. Aquesta responsabilitat compartida s'ha de treballar des de l'acció col·lectiva a nivell global, incorporant les alternatives i visions del sud global, conjuntament amb les persones que viuen situacions d'injustícia i fugint d'actuacions d'acció humanitària o paternalistes (Young, 2011).

Hem de canviar la mirada, en un món globalitzat, on les fronteres estan difuminades i tot està interconnectat, tothom té una part de responsabilitat, s'ha de demostrar que tothom pot canviar certes coses en la seva vida que tenen un impacte negatiu i que poden fer canviar el món a favor de la justícia global (Young, 2011). Nussbaum (2010, 114) ens recorda que "cap de nosaltres queda fora d'aquesta interdependència. La economia global ens vincula a tots amb altres persones que viuen a gran distància. Les nostres decisions més bàsiques com a consumidors afecten l'estàndard de vida d'altres persones que habiten en països

llunyans i que produeixen els articles que utilitzem. La nostra vida quotidiana pressiona sobre el medi ambient global. Per tant, seria irresponsable amagar el cap sota la terra i fer cas omís que tots els dies els nostres actes incideixen en la vida d'aquestes altres persones. Llavors, l'educació hauria de proporcionar-nos els elements necessaris per a moure'ns de manera eficaç en aquest diàleg multinacional, com a "ciutadans del món" (per a utilitzar una frase ja consagrada) i no sols com a nord-americans, indis o europeus".

S'han de buscar alternatives justes i globals que passen per escoltar, comprendre i està oberts a alternatives proposades des de les epistemologies del sud (Sousa Santos, 2011) per trobar entre tots una sortida a l'actual situació insostenible implicant-nos en una acció col·lectiva. La justícia global i l'educació ens han d'ajudar a incorporar aquests pensament alternatiu, per mostrar que hi ha altres opcions possibles per fer avançar el món cap a una justícia global.

3. Educació per a la Justícia Global i aprenentatge servei

En aquest nou paradigma de Justícia Global, l'educació esdevé un mecanisme imprescindible. Per produir aquests canvis no només cal actuar en el Sud sinó que és essencial canviar actituds i pràctiques del Nord que contribueixin a revertir les causes de les injustícies, a esmorteir les interferències negatives.

L'Educació per a la Justícia Global s'entén com "un procés de coneixement i d'anàlisi crítica de la realitat que vincula l'acció local i la seva dimensió global. La seva finalitat és promoure una consciència crítica envers les causes que generen desigualtats i conflictes. També contribueix al canvi d'actituds i pràctiques que han de fer possible una ciutadania responsable, respectuosa i compromesa amb la transformació social" (Rubio i Lucchetti, 2016,5).

Els processos educatius associats al moviment de solidaritat i de la cooperació han passat per diverses fases o generacions, diversos autors han reconegut fins a cinc generacions en les quals s'ubiquen les entitats en funció de les característiques de les seves accions (Ortega, 1994; Mesa, 2004; Boni, 2011). Aquestes generacions van des d'un enfocament que posa l'èmfasi en l'assistència o l'emergència passant

per enfocaments de desenvolupament, altres de desenvolupament sostenible fins a l'última generació, situada en el marc de justícia global, d'entendre la necessitat de connectar allò local amb allò global.

En les bases de l'educació per a la Justícia Global hi trobem un clar foment del pensament crític, la idea de qüestionar contínuament la realitat acceptant la seva complexitat i sent conscients de les interdependències globals. És una educació que passa per la comunitat, per l'acció col·lectiva i que es basa precisament en aquesta acció per començar a transformar des del context més proper, sent conscient de l'impacte global de les nostres accions (Lafede, 2020).

Per dur a terme projectes d'Educació per a la Justícia Global es proposen diverses accions basades en metodologies actives, participatives, significatives i transformadores. Una de les propostes educatives que ha resultat clau en el desenvolupament de l'educació per a la Justícia Global ha estat l'aprenentatge servei.

Si l'educació vol millorar el futur i crear un món més just, ha d'interpel·lar la realitat, analitzar les injustícies i fomentar propostes per canviar-la, i és en aquest punt on conflueixen a la perfecció l'educació per a la justícia global i l'aprenentatge servei. Cal obrir els centres educatius a la comunitat, connectar l'escola i la comunitat amb una educació oberta i crítica. Puig (2014) parla d'una pedagogia de la mirada basada en tres moments: en el primer s'ha d'observar la realitat, mirar fora de l'aula per, en un segon moment, qüestionar-la, analitzar-la de manera crítica (mirada moral i cívica) i acabar amb una proposta d'acció per canviar la realitat que s'ha observat i qüestionat anteriorment.

El desplegament de l'aprenentatge servei entre les entitats d'educació per a la Justícia Global de la ciutat de Barcelona, impulsat des de l'Ajuntament de Barcelona a través de la Direcció de Justícia Global i Cooperació Internacional, juntament amb el Grup de Recerca en Educació Moral de la UB i el Centre promotor d'Aprenentatge Servei de Catalunya, pot resultar una experiència evocadora². Una

² Des del 2014 s'han anat combinant formacions, seminaris, trobades i seguiment de projectes amb una creació constant de coneixement teòric a partir de la pràctica diària de les entitats, que s'ha

de les autores clau en la implementació de l'aprenentatge servei en entitats de justícia global ha estat Laura Rubio³. L'especial sensibilitat de la Laura, la cura i la confiança dipositada en les entitats de justícia global i en la seva feina han permès fer convergir, enriquir i millorar totes dues pràctiques educatives (l'educació per a la justícia global i l'aprenentatge servei). A continuació s'intenten resumir les principals aportacions derivades d'aquest procés.

Durant aquests anys s'ha pogut constatar com l'educació per a la justícia global i l'aprenentatge servei "conflueixen a l'hora d'entendre l'acció pedagògica com una pràctica transformadora amb dimensió política, orientada a la justícia global i a la igualtat d'oportunitats, que té com a objectiu apoderar les persones per exercir una ciutadania activa i responsable" (Bär et al., 2018, 6).

En l'Educació per a la Justícia Global les entitats tenen un paper clau en els processos educatius i comparteixen aquesta responsabilitat amb els centres educatius. Entitats i centres tenen com a objectiu formar persones crítiques, agents de canvi i contribuir a construir una ciutadania activa (Bär et al., 2018). D'aquesta manera, l'aprenentatge servei permet que els centres educatius i altres institucions educatives i comunitàries de la ciutat es converteixin en agents de Justícia Global, de la mà de les entitats especialitzades. Alhora permet a l'entitat donar-se a conèixer i enfortir la seva missió, així com per fer arribar les alternatives justes a infants i joves, mostrant que hi ha altres formes possibles de viure i que aquestes són una realitat (Bär et al., 2018).

En ocasions, les propostes educatives d'algunes entitats consistien en compartir amb infants i joves situacions d'injustícia i vulneracions de drets, de forma puntual, sense anar més enllà, deixant a la persona que rebia la informació amb una sensació agredolça davant d'allò descobert i sense plantejar o involucrar-los en com actuar per a intentar resoldre-ho. L'aprenentatge servei ha contribuït a

concretat en la publicació de guies, programes, articles i comunicacions. En el període 2014-2021 s'han realitzat seminaris amb més de 50 entitats i s'han destinat més de 1,7 milions d'euros per finançar 116 projectes.

³ Juntament amb un gran equip de treball format per Laura Campo, Brenda Bär, Blanca Romañá, Judit Rifà i Maria Monzó.

Llistar, D. i Monzó, M. (2022). Justícia global i aprenentatge servei: nous horitzons educatius transformadors. RIDAS, Revista Iberoamericana de Aprendizaje-Servicio, 14, 156-172. DOI10.1344/RIDAS2022.14.9

transitar cap a una Educació per a la Justícia Global centrada en l'acció col·lectiva, ja que entén que s'aprèn a través de l'acció, s'aprèn fent, sortint del centre educatiu, actuant, implicant-se en la comunitat i tornant al centre educatiu a reflexionar i prendre consciència sobre l'experiència viscuda (Martín i Rubio, 2010). L'aprenentatge servei permet, no només aprendre sobre les vulneracions de drets i les injustícies de la mà de les entitats, sinó passar a l'acció i actuar per canviar allò observat i qüestionat. Permet convertir en acció aquelles sensacions que han despertat en la persona la injustícia descoberta de la mà de l'entitat, convertint a infants i joves en agents de canvi dins de la seva comunitat.

L'aprenentatge servei també ha contribuït a crear xarxes entre els diferents actors de la comunitat, connectant lluites locals i globals i implementant conjuntament projectes més transformadors i amb més impacte (Bär et al., 2018). L'entorn i el territori més proper al centre educatiu ha esdevingut un element clau en l'educació per a la Justícia Global, per aconseguir un major impacte i un major arrelament, sempre vinculant la problemàtica o la vulneració de drets amb la seva dimensió global.

D'altra banda, l'educació per a la Justícia Global aporta a l'aprenentatge servei una mirada concreta del món, de com enfocar l'observació de la realitat i com qüestionar-la, amb una mirada global basada en la interdependència i prenent consciència de les relacions de poder que mouen el món. En aquesta dimensió global, que aporta l'educació per la justícia global a l'aprenentatge servei, és on Laura Rubio va saber veure el potencial d'unir les dues propostes i com la incorporació de la justícia global als projectes d'aprenentatge servei els hi aporta un element de qualitat imprescindible.

4. Conclusions

El món és complex i en ell es produeixen múltiples situacions d'injustícia que tenen la base en processos històrics i en la configuració d'un règim en benefici de només alguns grups d'interès i d'alguns països. La idea de justícia global ens interpel·la directament com a ciutadans i ciutadanes del nord i ens mostra que tenim l'obligació de qüestionar la nostra forma de vida i decidir si volem perpetuar les

injustícies globals, algunes de les quals ens poden conduir a un col·lapse, o bé a contribuir a construir un món més just.

L'eina indispensable per fer arribar el relat de la justícia global a la ciutadania és l'educació, una educació crítica, compromesa i basada en l'acció col·lectiva. Una de les grans aportacions que s'han fet els últims anys en l'àmbit de l'educació per a la justícia global ha estat la seva unió amb la proposta educativa de l'aprenentatge servei i la seva autora clau, Laura Rubio.

Ella va saber veure com es retroalimentaven les dues propostes, tot el que s'aportaven una a l'altra i tots els elements en els quals confluïen. Va saber veure el potencial educatiu de les entitats i, mitjançant un procés de construcció conjunta, de cura i de no apropiació, va saber fer aflorar la teoria que hi havia implícita en la pràctica diària de les entitats.

D'aquesta manera, es va fer explícit que l'aprenentatge servei facilita a les entitats de justícia global dur a terme propostes que permetin passar a l'acció i canviar la realitat local, més propera. A la vegada, l'educació per la justícia global facilita que els projectes d'aprenentatge servei es vinculin amb la realitat global, contribuint a crear consciència sobre de l'impacte global de les nostres accions.

Referències

Bär, B., Campo, L., Monzó., Rifà, J. i Rubio, L. (2018). *Educació per a la Justícia Global i aprenentatge servei*. Ajuntament de Barcelona. Direcció de Justícia Global i Cooperació Internacional.

Boni, A. (2011). Educación para la ciudadanía global. Significados para un cosmopolitismo transformador. *Revista Española de Educación Comparada*, 17, 65-86.

Hernández, J. (2012): 'Asimetría normativa' y 'Lex mercatoria', en *Diccionario Crítico de empresas transnacionales. Claves para enfrentar el poder de las grandes corporaciones*. Paz con Dignidad. Colección Antrazyt, Icaria.

- LaFede.cat. (2020). *Educar per a futurs alternatius. Guia d'Educació per a la Justícia Global*. Barcelona.
- Llistar, D. (2009). *Anticooperación. Interferencias Norte-Sur. Los problemas del Sur Global no se resuelven con más ayuda internacional*. ODG-TNI-EeA-Icària Editorial.
- Martín, X. i Rubio, L. (Coord.) (2010). *Prácticas de ciudadanía: diez experiencias de aprendizaje-servicio*. Octaedro.
- Martinez-Alier, J. (2005). *El ecologismo de los pobres: conflictos ambientales y lenguajes de valoración*. Icaria Editorial.
- Mesa, M. (2004). La educación para el desarrollo: entre la caridad y la ciudadanía global. *Papeles de Cuestiones Internacionales*, 70, 11-26.
- Nagel, T. (s.d.) El problema de la justicia global. *Revista jurídica de Palermo*, 169-196.
- Nussbaum, M. C. (2010). *Sin fines de lucro. Por qué la democracia necesita de las humanidades*. Katz Editores.
- Ortega, M. L. (1994). *Las ONGD y la crisis del desarrollo*. IEPALA/ETEA.
- Pogge, T. (2007). ¿Qué es la justicia global?. *Revista Latinoamericana de Filosofía*, 2(33).
- Puig, J. M. (2014). En busca de otra forma de vida. *Revista digital de la Asociación Convives*, 7, 32-37.
- Rawls, J. (1971). *Teoría de la justicia*. Fondo de Cultura económica de España.
- Rubio, L. i Lucchetti. (2016). *Aprenentatge servei, Pau, Drets Humans i Solidaritat. Noves propostes d'EpJG*. Centre Promotor d'Aprenentatge Servei, Fundació Jaume Bofill.

Sousa Santos, B. (2011). Introducción: las epistemologías del sur. En CIDOB (VV.AA). *Formas-Otras: Saber, nombrar, narrar, hacer*. CIDOB.

Young, I. M. (2011). *Responsabilidad por la justicia*. Morata.